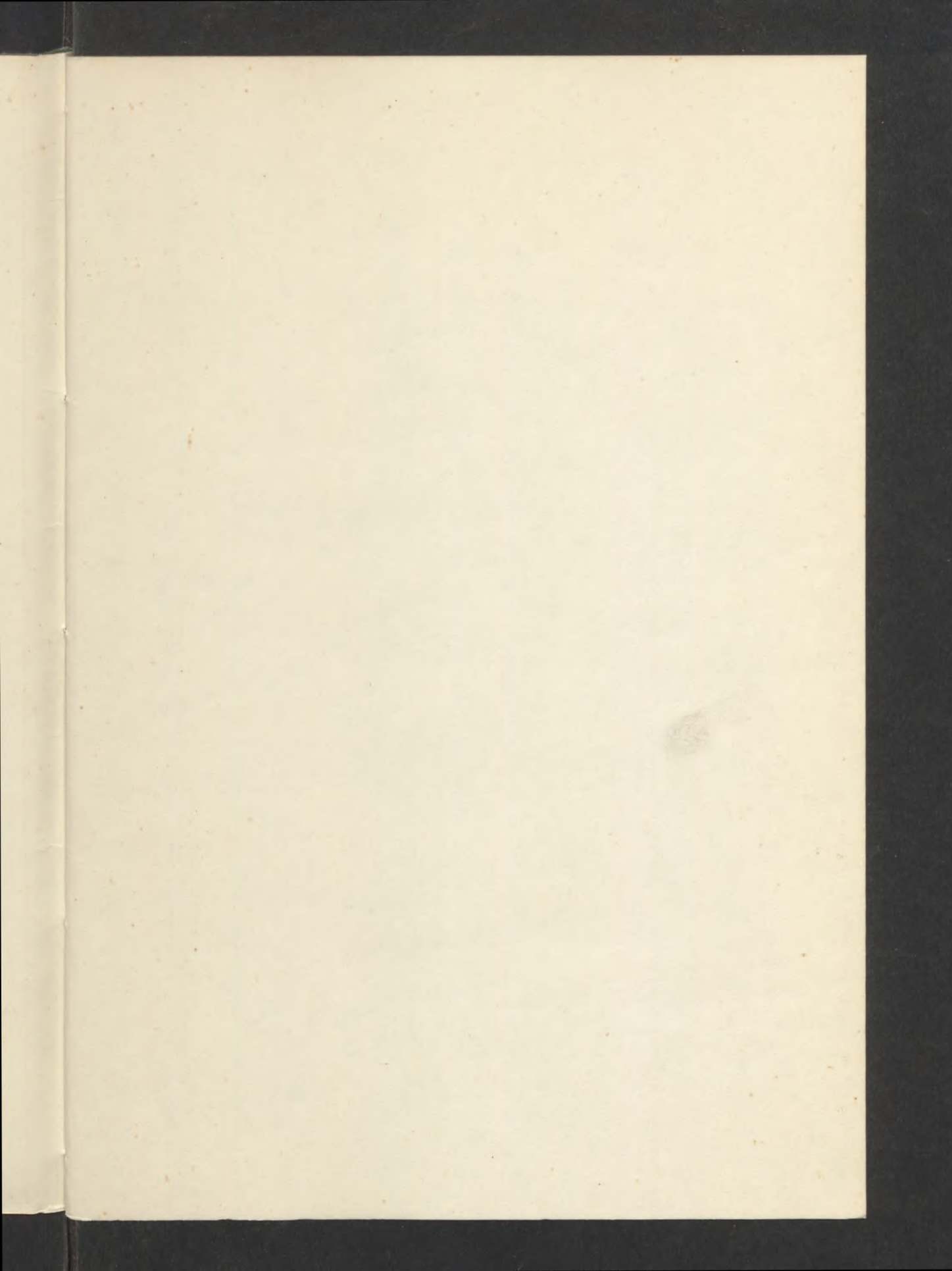

617.776

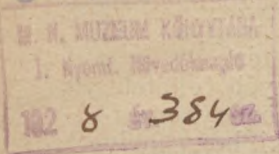

617.776

J. Rapaics Raymond.

R
2

Örök tavasz a magyar kertekben.

„Néhány nagy úr, kevés hivatalnok, nagyszámú pásztor, cselédség, — ez a régi Alföld népessége. És azon kép, mit a mérföldnyi távolságban elszórt emberi lakóhelyek, az egészen elszigetelt, félvad pásztorok, a beláthatatlan gulyák és ménések nyújtottak az Alföldön, uralkodóvá lett hazánkban és a külföldön, és nehéz volt tőle megválni a viszonyok teljes átalakulása után is.“

Igy jellemzi egy jeles historikusunk a magyar tájat 1885-ben, egyszerűsre rövid, de találó magyarázatát adván mindannak, amit a magyar tájban és magyar lélekben pusztának neveznek.

Négy évtized mulva, a csodával határos kertészeti és növényhonosítási eredmények után ugyanezen pusztai magyar klíma alatt írja gróf AMBRÓZY-MIGAZZI ISTVÁN 1913-ban a következő öserős szavakat:¹

„Anglia kertjeiben egyáltalában nincsen halott évszak. Ott télen-nyáron szubtrópusi világ él és zöldel, örökzöldlombú cserjéivel, fáival.

Miért hiányzik ez a világ nálunk?

Mert — így hangzik a kenetteljes tanítás — az örökzöldek jól érzik magukat Anglia óceáni klímája alatt, de nem viselik el a mi kontinentális teleinket.

Nem! Százszor nem! Nem a klíma, mi vagyunk ebben a hibásak, az előítélet az, ami megbénít bennünket.

Az örökzöld ültetvények hiánya nálunk nem egyéb, mint fokmérője annak a kulturális alsóbbrendűségnek, mely a kontinensen Angliával szemben, mint minden gyakorlati jelenséget, szabadföldi kertészetünket is jellemzi.“

Talán semmi sem tűntetheti fel jobban, mint ennek a két idézetnek a szembeállítás, hogy milyen óriási léptekkel haladt előre Magyarországon a művelődés: nemrégiben még a vadon puszták benépesítése volt az egyetlen magyar kérdés, ma pedig már a legmagasabb fokú kíváncsiságot állítjuk meg a szabadföldi kertészet elé is követelmény gyanánt.

¹ GRÓF AMBRÓZY-MIGAZZI ISTVÁN: Immer- und wintergrüne Laubgehölze (ERNST GRAF SILVA TAROUCA: Unsere Freiland-Laubgehölze 1913, IV. fejezete); — egyéb irodalom: LYKA K.: A malonyai park, Magyar Figyelő 1913, 45—49. oldal; — RAPAICS R.: Aki magyar földre varázsolta az örök tavaszt, Pesti Hírlap 1927 aug. 7.; — Legyen a magyar temető az örök tavasz birodalma, Magyarság, 1927 nov. 20.; — Gróf Apponyi Albert néma társasága, Pesti Hírlap, 1927 nov. 27.; — Kámon, a magyar paradicsom, Magyarság, 1927 dec. 25.

Mert azt mindenesetre el kell ismernie még a legigényesebbnek is, hogy az örökzöld cserjék elterjesztése szerte az országban olyan magas kulturális eredmény lesz, melyet méltán lehet a magyar táj megszelídítésében, kiszépítésében a legfelső foknak tekinteni.

Viszont kétségtelen, hogy ennek ma már semmi egyéb feltétele, mint az emberi hajlandóság, mert az utóbbi évtizedek növényhonosítási kísérleteinek eredménye gyanánt egyrészt az derült ki, hogy mely örökzöld cserjék és fák alkalmasak a magyar klíma alá, másrészt az, hogy mi a módja ezek szabadföldi felnevelésének és alkalmazásának.

Központja e nagyfontosságú dendrológiai munkásságnak a magyar paradicsom: Vas megye, hol tudavelőleg ősidők óta meleg a

1. kép. *Mahonia Bealei* Gyöngyösapátiban télen, havazás után (FARKAS GÉZA fényképe).

fészke a növények kedvelésének. BATTHYÁNY BOLDIZSÁR, Németújvár grófja, minden században megtalálta ott a maga szellemi utódát s nem egy ezek közül messzeföldre vitte Vas megyéből a szeretetet a növények iránt. Örökzöldekben ott ma Gyöngyösapáti parkja a legszebb, gróf SZÉCHENYI REZSŐ alkotása a kertészolló kitiltása mellett. E szép park, melynek örökzöldjeiből néhányat képen² mellékelünk, jelenleg gróf APPONYI ALBERT tulajdona. Fajokban leggazdagabb SÁGHY ISTVÁN kámoni arborétuma, mint park pedig legstílusosabb a báró BAICH MIHÁLY-é Alsószelestében.

Vas megyéből, és pedig Tanárról ered az örökzöldek honosításában legkiválóbb eredményeket elért gróf AMBRÓZY-MIGAZZI ISTVÁN

² A fényképeket BÁRÓ BAICH MIHÁLY készítette és GÁYER GYULA közvetítette. GÁYER GYULA-nak köszönöm, hogy Vas megye arborétumait a helyszínen tanulmányozhattam.

is. A döntő lépést kétségtelenül ő tette, mert Vas megye klímája nem olyan kontinentális, mint az ország keletibb vidékeié, szükség volt tehát olyan példára is, mely a kontinentális klíma babonáját szélsőséges expozícióban is megdönti. Ez a példa a 70 holdas malonyai-park Bars megyében, — ma, sajnos, már Csehszlovákiában!! Szabadon fekvő, védtelen, szeles, meglehetősen száraz, télen 20—25 fokos hidegekben nem éppen szűkölködő, soványtalajú hely. Ma ott mégis több-

2. kép. *Prunus laurocerasus* SÁGHY ISTVÁN kámoni arborétumában (UNGER BÉLA fényképe).

száz faj és fajta örökzöld eserje és fa sok-sokezer példányban hirdeti az örök tavasz és az élet hatalmát.

Akit pedig még Malonya sem győzne meg, az tovább keletre s lent az Alföld sík talaján, a hevesmegyei Erdőtelken, KOVÁCS JÓZSEF parkjában végül mégis kénytelen lesz elismerni, hogy a magyar táj kopársága babona és bűn s el kell jönnie rövidesen annak az időnek, mikor az örök tavasz birodalma lesz Magyarország legszíkesebb zuga is.

Ezt a célt aránylag egyszerű eszközökkel el lehet érni, mert az örökzöld eserjék nevelése egyáltalában nem valami emberfölötti feladat, mindenki hozzáfoghat, minden parkban, minden ház előtt, minden házikertben, minden városban megvalósítható, ha természet-szeretettől vezérelt gondos kéz vállalja feladatául.

Ha körülnézünk a parkokban és a kertekben, akár a fővárosban,

3. kép. Szabadban nevelt, 3 méter magas, virágzó *Camellia japonica* Malonyán
(MISÁK: „Immergrüne Laubgehölze“ című művéből).

akár másutt, azt a meglepő felfedezést tehetjük, hogy tulajdonképen már most is nem egy örökzöld cserje található azokban. De micsoda látvány! Itt-ott magában lézeng szegény s többnyire olyan helyen, ahol sem a maga élete, sem a kertészeti hatás szempontjából nem érvényesülhet. Nyomorog, fakó, szinte lerí róla az éhség. És télen?

Szalmából vagy gyékényből húznak rá télikabátot, amivel elkényeztetik, elrontják s így nem csoda, hogy nyomorúságában tavasszal elvetéli egész lombozatát.

Egészen téves az a felfogás, mintha az örökzöldeket téliruhával kellene védeni. Százakra és százakra megy azoknak az örökzöldeknek a száma, melyek szabadon dacolnak a tél viszontagságaival s természetesen ezeket kell felhasználni. Hogy azonban e tekintetben csak a kísérlet dönthet s nem az előítéletekkel terhes mai kertészet, azt legfeltűnőbbben a malonyai 3 méter magas *Camelia japonica* példája bizonyítja. Ez az örökzöld cserje, melyet még az üvegházban is kényes-

4. kép. *Rhododendron praecox* (*R. dahuricum* $\times$ *ciliatum*) cipurstermetű fenyvekből nevelt falazat védelmében.

nek tartanak, a malonyai parkban minden évben gazdagon hozza a maga utólérhetetlen és páratlan szépségű virágait, sőt nem egyszer gyümölcsöt is érlel. Nem az üvegházban, — a szabadban!

Mindent nem mondhatunk el itt az örökzöldek gondozásáról, de a fő szempontokat kiemelhetjük. A csemetéket legjobb magról nevelni a szabadban, hogy mindjárt kezdettől fogva edződjenek. A fiatalokat azonban fokozottabban kell védelmezni és gondozni. A talajt a cserje igénye szerint válogassuk meg, vagy pedig megfelelő talajt készítsünk neki. Így például a *Rhododendron*-oknak lápföld kell, azért félméter mélyen kiemeljük helyükön a földet s helyébe mesterségesen erdei és lápföldből, valamint tőzegeből kevert homokos földet rakunk. Más nemek, mint például a *Cistus*, kavicsos földet kívánnak. Tehát első dolog: minden cserjét a maga talajába!

Másik kíváncsi a talaj trágyázása. Legjobban bevált erre a célra a tehéntrágya, mellyel télire a cserje alatt egészen beborítható

a talaj. A lótrágyát komposzttal és tőzeggel kell keverni. A jól táplált cserje rendszeren nő, s fáját jól kiérleli, minélfogva nem fagy el.

Fagy iránt az örökzöldek különben sem mondhatók különösebben érzékenynek. A kritikus időszak nem a tél, hanem a tél vége, illetőleg a tavasz kezdete, mikor az első meleg napsugarak érik őket és a talajt. Ezek megindítják a nedvkeringést, mire az éjjeli, aránylag csekély fagy könnyen elvégzi azt, amit a téli 20 fokos hideg nem végezhetett el. Nem a fagy, hanem a tavaszeleji napsugarak ellen kell tehát megvédeni az örökzöldeket, különösen ott, ahol kevés a hó, mert a hó a legjobb védelem az álnok tavaszi napsugár ellen.

5. kép. *Rhododendron catawbiense* Gyöngyösapátiban télen, havazás után, összesodródott és csüngő levelekkel (FARKAS GÉZA fényképe).

Ettől a veszedelemtől úgy óvjuk meg az örökzöldeket, hogy aljukat trágyával takarjuk be s megfelelő fekvésű helyet választunk számukra, hova nem jut el a tavaszi napsugár. Éppen ezért örökzöldeknek legjobb mindig az északi fekvés, tehát éppen fordítva, mint a közhit tartja, mert a déli expozíció a legtöbb bajt okozza. Napsugár ellen különben más, a napsugártól nem szenvedő fakkal is megvédhetjük az örökzöldeket, vagy úgy, hogy terebélyes koronájú fenyvek, mint például fekete fenyő alá és árnyékába ültetjük őket, vagy pedig úgy, hogy ciprustermetű fenyvekből falazatot neveünk a napsugarak felfogására.

Ezzel különben eljutottunk ahhoz a problémához: hogyan és hol használjuk fel a parkban az örökzöldeket? A föntiekből következik, hogy távolról sem a többi kerti díszfa kiszorítása, hanem éppen ellenkezőleg azokkal összhangban a kert szépségének és életének biztosítá-

6. kép. *Rhododendron catawbiense* virágjában Malonyán (MISÁK: „Immergrüne Laubgehölze“ című művéből).

sára az egész év folyamán. Különösen előnyös hely az örökzöldek alkalmazására a város, hol a fal adott védelem s aránylag kis területen nagyon különféle a világítás és a hőmérséklet.

Felsorolni a magyar klíma alatt már bevált örökzöldeket a nagy szám miatt lehetetlen, de néhány nevet mégis meg kell itt említenem.

A hazai örökzöldek közül a *Ruscus*-fajok használhatók s a *Hedera helix*, melynek azonban exotikus rokonai is beválnak nálunk.

A puszpáng régebb idő óta kedvelt örökzöld cserje még a falusi kertben is. Újabb időben eléggé elterjedt az *Evonymus japonicus* is. Ez azonban csak akkor mondható igazán szépnek, ha olyan

7. kép. *Arundinaria palmata* Gyöngyösapátiban télen, havazás után (FARKAS GÉZA fényképe)

korú, hogy gyümölcsözik, amire már több példát ismerünk az országban. Terjedőben van a foltos levelű *Aucuba japonica* is.

Nagyon fontos és a legnagyobb jövővel bír nálunk a *Prunus laurocerasus*, különösen a Balkánon honos alakjai. Magános cserjéi éppen olyan szépek, mint társasan ültetett példányai. Nem volna szabad sehol sem hiányoznia.

A *Rhododendron*-ok télen és nyáron örökzöld lombjukkal, tavasszal ragyogó virágpompájukkal ragadják el az embert. Első hely illeti meg közöttük az amerikai eredetű *R. catawbiensis*, melynek május-júniusban nyílnak pompás lila virágai; hazájában 6 m magasra is megnő, nálunk is minden veszedelem nélkül teel. Vele egyidőben virágzik a transzkaukázusi *R. ponticum*, ez hazájában 3 m magasra nő, virágai rózsás ibolyaszínűek. Az Altáj-hegységből származó *R. dahuricum* rózsaszín virágokkal ékeskedik, de nem örök-

zöld, legfeljebb télizöld, ezért főleg keresztezett alakja, a vörös virágú, de érzékenyebb *R. praeox* képviseli a kertekben. Általában ma már a rododendronok tisztavérű fajai meglehetősen ritkán láthatók kertekben, hanem a különféle keverékalakok terjednek. Angliában az ismertnevű növénykert, a Kew Garden rododendronállománya világ-hírű.

A *Mahonia* fajai közül már régóta elterjedt a *M. aquifolium*, de vannak ennél szebbek is, miként képünkön látható. Nagyon értékes és kavicsos talajra való a szép, de mulékony virágú *Cistus laurifolius*. Több értékes örökzöld és télizöld faja alkalmas a magyar földbe a *Berberis*, *Daphne*, *Viburnum*, *Ligustrum*, *Lonicera* és *Cotoneaster*

8. kép. Bambusz-dzsöngl (*Phyllostachys viridi-glaucescens*) Gyöngyösapátiban télen, havazás után; elől a befagyott tó (FARKAS GÉZA fényképe).

nemzetiségnek is. Az örökzöld *Berberis*ek közül említendő a gyengéd termetű, aprólevelű nyugatkinai *B. candidula*; a nagy feketebogyójú, 1 m magas, himalájai *B. Hookeri*; a rendkívül bájos, alacsony termetű nyugatkinai *B. pruinosa* s a szintén nyugatkinai, sűrűnövésű, sűrűn-csomós ágú *B. verruculosa*. A fagyalok között nagyobb szabású a télizöld faj, örökzöld nálunk csak a japáni *Ligustrum lucidum* és a meglehetősen ritka *L. japonicum*, mindkettő a kényesebbek közé tartozik. Az alacsonyabb örökzöld cserjék sorát több fajjal szaporítja a köves helyre való, szétterjedő *Lonicera pileata*. Kínából ered, levelei aprók, virágai zöldelők, gyümölcse piros. Köves helyre való és földre simuló örökzöld cserjék a *Cotoneaster*-nemzetség következő fajai: *C. horizontalis*, levelei fényesek, bőrneműek, virága rózsaszín, gyümölcse fényes-piros, Kínából ered; *C. adpressa*, hasonló az előbbihez,

szintén Kínából; *C. microphylla*, virágai fehérek, levelei nagyon aprók, hazája a Himalája; *C. Dammeri*, valósággal kúszó ágú kínai faj. Közeli rokona e nemzetségnek a *Pyracantha*, melynek a mi éghajlatunk alatt nagyon jól beváló örökzöld faja, a *P. coccinea* 2 m magasra, védett helyen, fal mellett még magasabbra is megnő. Virága

9. kép. *Hamamelis japonica* virágjában (SILVA TAROUCA: „Unsere Freiland-Laubgehölze“ című művéből).

fehér, gyümölcse ragyogó piros, télen át is sokáig gyönyörködteti a szemet.

Sajátságos látvány az örökzöldek között a *Viburnum rhytidophyllum*, mert levelei nem fényesek, hanem ráncosak. Virágai is pompásak. Középmagas cserje. Magasabb termetű örökzöld cserjék és fák kerülnek ki az *Ilex*-nemzetség fajaiból.

Külön említendők a *bambuszok*,³ mert ezek között nemcsak díszes fajok, mint *Arundinaria palmata*, *Phyllostachys nigra* és *aurea*, hanem olyanok is akadnak, melyek százféle hasznukért is elterjesztendők lennének. A Duna, a Tisza és a Körös mentén s a Balaton partján nagyon sok helyen dzsönglben nőhetne a *Phyllostachys viridiglaucescens* és vele az egész kínai-japán bambuszipart meg lehetne honosítani a vizek mentén.

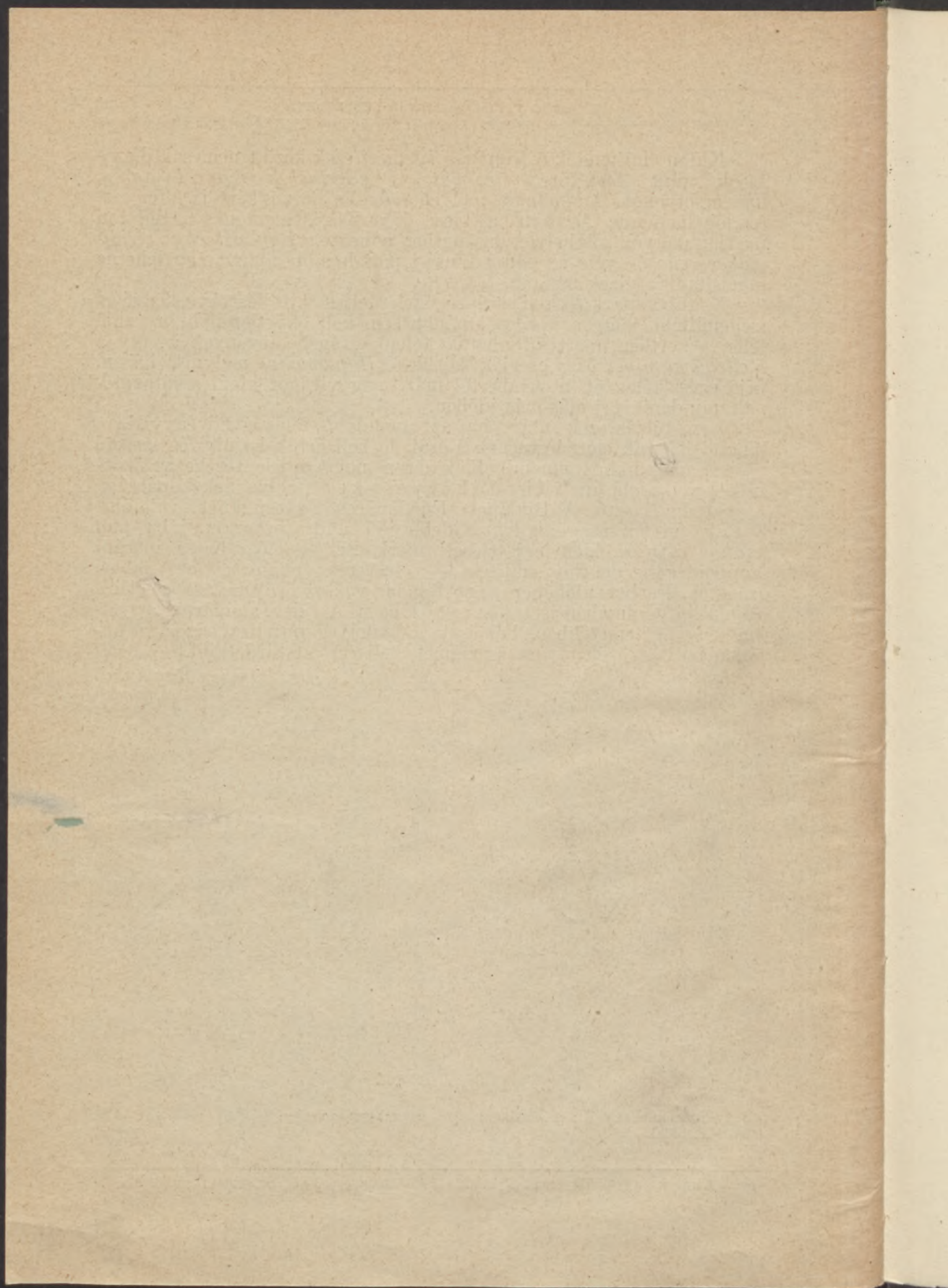
Végül a parkok téli szépségének teljes kifejlesztése kedvéért megemlítem, hogy a virágpompának sem kell okvetlenül hiányoznia télen a kertben, mert ültethetők télen virágzó növények is, így a *Helleborus niger* és a cserjék közül a *Hamamelis*, melynek három faja egész télen át, novembertől márciusig virágot kínál a látogatónak, mindenik faj más-más időben.

Nem túlzás ezek után, ha azt mondom, hogy a növényvilág e kincsei lábaink előtt hevernek s csak le kell értük hajolni és szerető szívvel magunkhoz emelni. Különösen nagy a jelentősége az örökzöldek felkarolásának *f ü r d ő h e l y e i n k e n*, melyeknek kopársága egyenesen riasztó. A Budapest Fürdőváros Egyesületnek, valamint a Balatoni-Társaságnak legrövidebb idő alatt programjába kell vennie az örökzöldek terjesztését, mert ezek — elég, ha a meráni Tappeiner-serpentin említem — elsőrendű mágnesei az emberi szemnek. De hasonlóképen nagy feladat vár az örök tavasz cserjéire a halál birodalmában is, a *t e m e t ő k b e n*. A rideg, a sivár, a kegyetlen magyar temetőkből, hol csak a kopott kapufelirat igéri a feláradást. Az örök tavasz cserjéinek kell ezt ott hirdetniük!

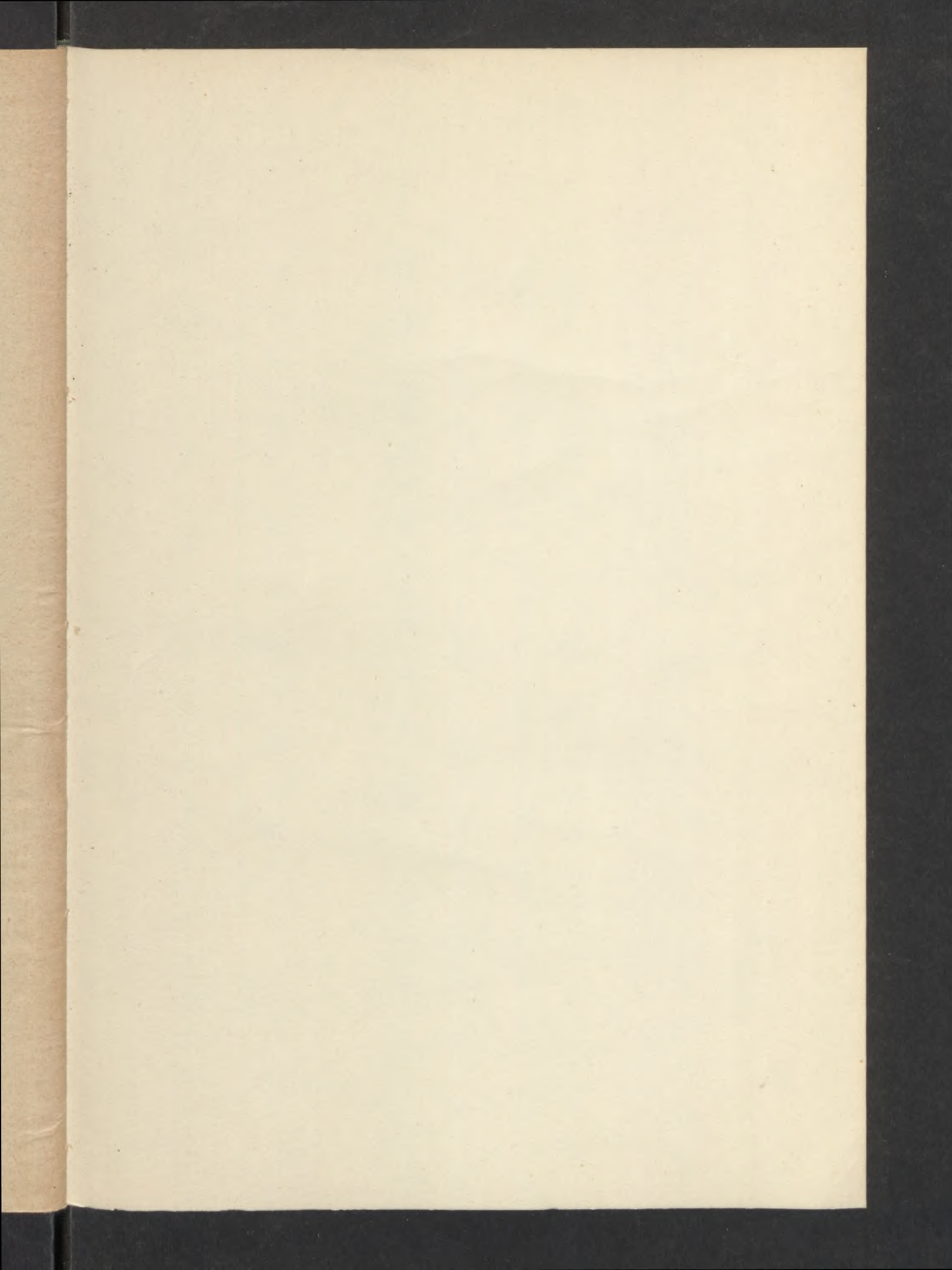
Dr. Rapaics Raymund.

³ SCHILBERSZKY K.: A bambusznádról, Természettudományi Közlöny 1911, 121—133, 161—178. oldal.

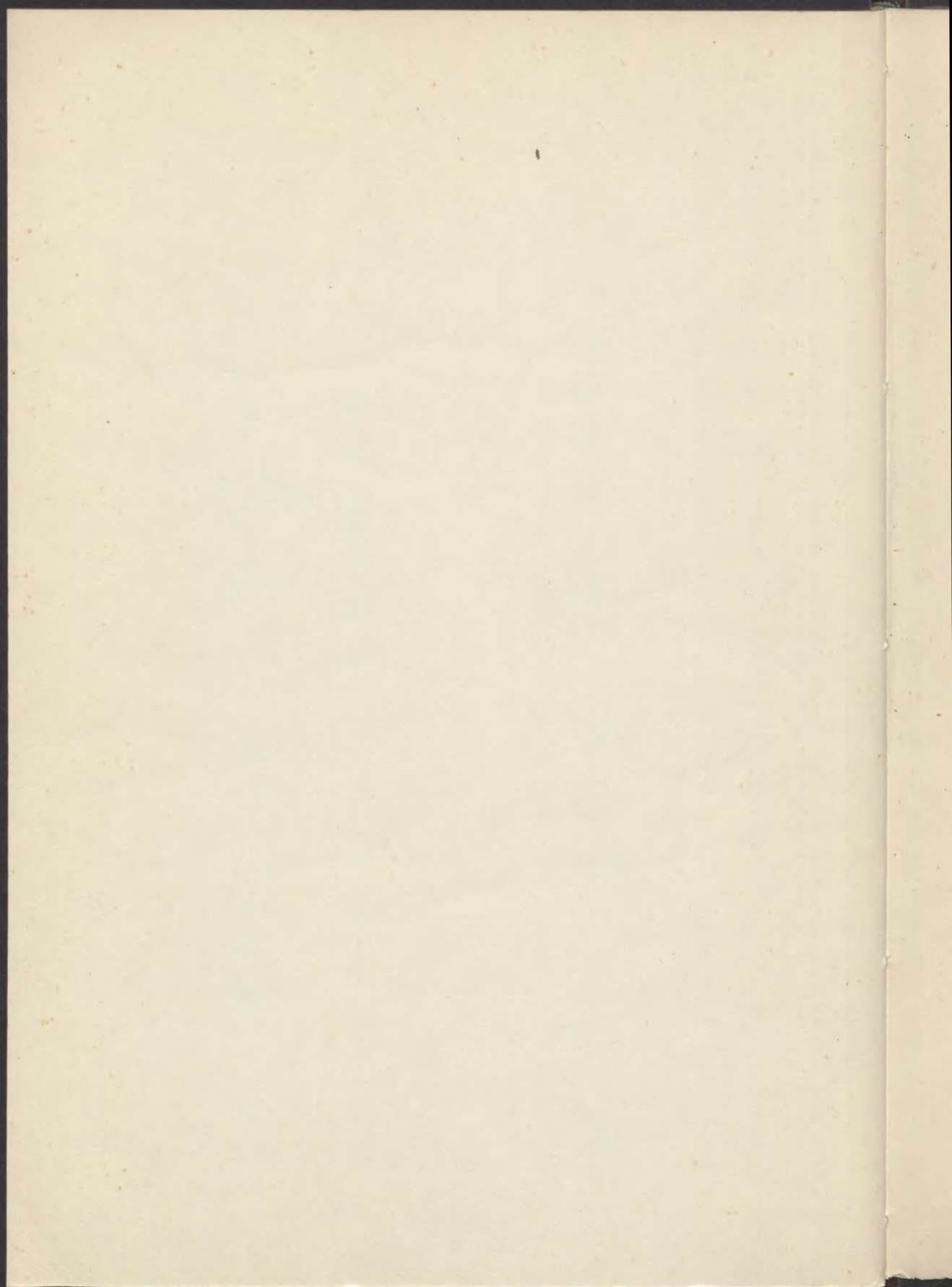

1973 DEC 29

